

rem habeat vim, non revocatur, si ea non exprimatur in lege, ut S. Concilii Congregatio declaravit ¹.

279. Q. 4. *An expediat inductas consuetudines evellere?*

R. Si consuetudo sit contra fidem ac bonos mores, utique curandum, ut quoad potest, cito evellatur; cum nulla dari possit hac de re legitima præscriptio; imo non tam esset consuetudo, quam corruptela. Item præstat, ut evellatur quæ inutilis est atque minus ad pietatem favendam conducit: cum superioris esse debeat bonum subditorum curare ². Hic tamen magna prudentia opus est, et habenda ratio temporis, loci ac personarum; nam non raro, uti observat Augustinus ³, ipsa mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat: oportet nempe, ut neque desides simus, neque plus æquo solliciti.

Quod si cujuscumque sunt superiores, ejuscumque plerumque esse solet et populus, hoc maxime nostrum esse debet, ut operum nostrorum exemplo subditos amoveamus a malo, firmemus in bonum, atque ad meliora pertrahamus. — Si tandem consuetudines sunt laudabiles, quammaxime fovendæ sunt, uti patet: Si tamen aliquarum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sint, ut ait idem Doctor ⁴ (BB).

280. Q. 5. *Quid circa desuetudinem speciatim notandum est?*

R. Duo sunt notanda præcipua quoad desuetudinem: unum respicit conditiones necessarias, alterum effectus inde provenientes. Desuetudinis conditiones sunt, ut ea sit tum rationabilis, ideo non contra divinum jus; tum legitime præscripta, spatio nempe decem saltem annorum. Effectus vere desuetudinis est legi derogare, etiamsi in lege apposita sit clausula: *Non obstante quacumque consuetudine*; talis enim clausula præteritas tantum respicit consuetudines ⁵.

Sed notandum est, quod ut desuetudo legi deroget, non sufficit intentio legem transgrediendi; sed expresse intentio requiritur legem delendi. Nihilominus si lex in bona fide, nempe ex legis ignorantia, non observaretur, ait Layman cum Suarez, Azorio, Glossa, etc., quod de-

¹ Fagnanus, in cap. *Ad hæc*, n. 34, *De Rel. domib.*

² Nonnullæ reprobatae consuetudines vid. tum penes Zamboni, *Collect. declarationum C. Concilii*, vº Consuetudo; tum penes Alasia, *De Legibus*, diss. v, cap. II, a. 2, qui eas refert ab Ubaldo Giraldi; tum penes Filalete, *Prolegomeni di Teologia*.

³ Ep. II ad Jan., c. v.

⁴ S. Augustinus, *Epist. IV ad Januar.*, c. XIX. Hoc maxime notent Parochi: vid. Tractatus *De Obligationibus*, ubi *De Moribus Parochorum*; et *Appendix* in fine.

⁵ V. Liguori, *Op. Mor.*, I, I, n. 107; et I, III, n. 290.

cennio ipsa præscribitur, etiam ignorante Principe; præsumitur enim Princeps, qui positive non obstat, approbare quemlibet usum, qui legitime præscriptus est. Dicunt autem Salmanticenses cum Granada, Salas, aliisque sufficere dictum eximii doctoris etiam moderni, asserentis legem abrogatam esse, ut a lege deobligemur. Bene tamen advertit Mazzota, quod in dubio de desuetudine possidet præceptum ¹.

DISPUTATIO SECUNDA

DE PRÆCEPTIS ECCLESIE

QUÆSTIO PRÆAMBULA

281. Q. *Quid de Ecclesie præceptis generatim?*

R. Quamvis sint plura quæ Ecclesia præcipit tum in jure Canonico, tum in Conciliis, et passim in ordinationibus ecclesiastici superioris; sex tamen specialiter in Catechismis proponuntur quæ ab universo fidelium cœtu, ubique gentium, sunt necessario observanda. Quæ quidem sequentibus versiculis includuntur:

*Festa colas præsens Sacro; Jejunia serves;
Annua sit Confessio; sit Communio Pascha;
Solvantur Decimæ; Vetito ne tempore nubas* ².

Quæ præcepta certum est, per se obligare sub gravi; sunt enim res maximi momenti ac data a legitima potestate. Res

¹ V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. II, nn. 80 et seq. Quod si revera lex intelligat derogare consuetudini futuræ, id intelligunt probabilius de illa quæ contraria foret legi divinæ naturali vel positivæ, ait idem S. Alphonsus in libro, *Il Confessore diretto per le confessioni delle genti di campagna*, c. II, n. 27; et *Op. Mor.*, I, I, n. 108.

² De 3 præcepto erit Tract. *De Pœnitentia*; de 4 ubi *de Eucharistia*; de 6 ubi *de Matrimonio*; de cæteris vero in præsentiarum.

*maximi momenti, cum Dei cultum, animæ nostræ salutem, aliorumque jura tueantur; ut patet discurrendo per singula; nihilque in eis sit futilis ac inanis: hinc Angelicus, impium esset dicere quod Ecclesia aliquid vane faceret*¹. Item sunt data a legitima potestate, ab Ecclesia scilicet Sancta Dei, sponsa Christi, ejus gratia dealbata, pretioso sanguine dotata; quæ totum possidet quod a viro suo accepit in dote². Quid porro accepit in dote? viri potestatem, id est ligandi atque solvendi, pascendi atque regendi gregem Dei³. Hinc illa Christi verba ad Ecclesiæ Antistites: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*⁴. Iterum: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*⁵. Et Augustinus: *Nec habebit Deum patrem qui Ecclesiam noluerit habere matrem; nihilque ei valebit quod credidit vel fecit tanta bona*⁶. Tandem Tridentinum definivit: *Si quis hominem... dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiæ, sed tantum ad credendum; quasi vero Evangelium sit nuda et absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione observationis mandatorum, anathema sit*⁷. Hinc patet quam turpiter errent qui Ecclesiæ præcepta parvipendentes, ad rusticanos et infirmæ mentis homines ea emandantes, nihilominus catholici nomine gloriantur.

CAPUT PRIMUM

DE PRIMO PRÆCEPTO SEU MISSÆ AUDITIONE⁸

282. Q. 1. *Quosnam obligat præceptum Missam audiendi Festo die?*

R. Omnes fideles rationis usum habentes qui moraliter advertere possunt ad Missam, cujuscumque sint status, ætatis et conditionis, etiam Sacerdotes non celebrantes, generali illo

¹ Suppl., q. 25, a. 2. — ² Augustinus, *De Syn. ad catech.*, c. XIII.

³ Matth. XVI. Act. XX. — ⁴ Luc. X. — ⁵ Matth. XVIII. — ⁶ *Loc. citat.*

⁷ Sess. VI, can. 20.

⁸ Hoc præceptum antiquissimum est, ac illius meminit sæculo secundo S. Justinus martyr. *Apolog.*, n. 67.

præcepto sub gravi ligantur. Id probat universalis Ecclesiæ praxis et sensus, atque juris præscriptio¹. Ideo tenentur etiam cæci, aut surdi tantummodo; quia Sacrificio moraliter præsentibus esse possunt: illi quidem *audiendo*; isti autem *videndo* Sacerdotem sacrificantem, vel saltem (si non possunt Sacerdotem videre) multitudini Missam audienti se conjungendo. Idem valet de surdomutis, cum videant.

Qui vero sunt cæci simul et surdi, hoc præcepto non tenentur; quia eorum præsentia non potest esse, nisi pure physica et materialis.

283. *Quænam (quæres) præsentia ad Missæ auditionem requiruntur?*

R. Talis requiritur præsentia ad Missæ auditionem, quæ sufficiat, ut quis Sacrificio interesse, et cum aliis audientibus moraliter conjungi dicatur et habeatur unus ex illis: ita theologo communiter.

Hinc 1. commune est eum satisfacere, qui Missam audit in choro post altare, vel post templi fenestras altare respicientes. Imo et post parietem sive columnas, vel per fenestram, quæ fert in templum (etiamsi Sacerdos celebrans non conspiciatur). Nam moralis cum aliis unio ex communi hominum judicio censetur adesse, sonitu campanulæ, cantu chori, motibus assistentium, etc.

2. Item commune est, et illos satisfacere qui ad breve tempus recedunt ab Ecclesia, ut sumant vinum, thus, etc.: vel ut pulsent campanas; cum talis recessus ordinetur ad sacrificium.

3. Docent etiam non improbabiler, tum illum satisfacere, qui Missam audit ex fenestra domus, licet via intermediet, modo prospiciatur altare et parva sit distantia, ut censeatur adhuc moraliter assistere; tum illum, qui in magna Basilica in aliqua capella distantissima moratur, si possit celebrantem respicere et videre quid agat. Spatium autem triginta passuum ab altari vel a turba assistentium non adeo magnum videtur, ut impediatur, quominus quis Sacro adsit².

¹ Can. 62 et 64, *De Cons.*, dist. 1. — V. Ségur, *Réponses courtes et familières*, etc., § 50. — ² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, nn. 512, etc.; et *Homo Apost.*, tract. VI, n. 35.

284. Q. 2. *In qua Ecclesia Missa audienda est ad satisfaciendum?*

R. In qualibet Ecclesia, publica tamen, etiamsi non sit parochialis, Missa ad satisfaciendum præcepto audiri potest, ut hodie certum est. *Integrum hodie, ait immortalis gloriæ Pontifex Benedictus XIV, omnibus esse in qualibet Ecclesia, modo non sit capella seu oratorium privatum, sacris Mysteriis interesse (quia contraria consuetudine in toto orbe recepta derogatum est præcepto audiendi Missam parochialem) docent Silvester, Navarrus, Trullenchus, Barbosa. Addentes insuper, non posse hodie Episcopum præcipere suis subditis, ut se sistant Missæ parochiali; quia non potest delere consuetudinem, quæ cum vigeat in toto orbe, jam induit naturam juris communis... Enim vero non præcepto adigendam, sed hortationibus ad id alliciendam plebem statuit Tridentinum, sess. xxii, in Decreto de observandis et evitandis in celebratione Missæ¹ (CC).*

285. Hac de re sic habet Synodus Novariensis (pag. 102): « Dominicis ceterisque Festis diebus unam tantum Missam in Oratoriis campestribus ab Ecclesia Parochiali valde dissitis celebrari permittimus circa ortum solis. In reliquis autem Ecclesiis diocesis præcipue Confraternitatum, Sacra fiant multo ante vel post Missam Parochialem, ita tamen, ut ubi plures sunt Sacerdotes, communis commodi ratio habeatur, prout Parochus censuerit. — Sed ut id omne amoveatur, quo populus a frequentanda Parochiali Missa abduceretur, volumus atque edicimus, ut dato ejusdem primo signo, nemo sive in Parochiali, sive in aliis Ecclesiis aut Oratoriis (prævio præsertim campanæ signo) Sacrum faciat, donec absoluta sit Parochialis Missa. »

286. Q. 3. *Quomoda Missa audienda est?*

R. Ad satisfaciendum præcepto Missa ab uno Sacerdote, integra, atque uti actio sacra audienda est.

Diximus 1. *ab uno Sacerdote.* Id patet ex Innocentio XI, qui damnavit illam n. 53 propositionem: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis Sacerdotibus audit.* Neque etiam (in longe probabiliori sententia) satisfaceret qui duas Missæ medietates

¹ De Sac. Miss. App., xii. It. Notificationibus xlv et cv. Clarius, De Syn. Diœc., l. XI, c. xiv.

successive a duobus Sacerdotibus audiret, si nempe ab uno audiat usque ad Consecrationem inclusive, ab alio reliquum; nam Ecclesia præcipit auditionem Missæ, quæ sit unum et integrum Sacrificium: quod quidem non constituunt duæ duorum Sacerdotum medietates¹.

Diximus 2. *integra*; nam ab Ecclesia præcipitur auditio Missæ non quoad sacrificium tantum, sed quoad totam liturgiam²; et talis est praxis fidelium. Hinc communius et probabilius docent: — 1. eum graviter peccare, qui omittit Missæ initium ad Evangelium inclusive (licet non pauci velint eum tantum venialiter peccare; cum illam non habeant uti partem notabilem): 2. graviter item eum peccare, qui Missæ non interest tempore consecrationis etiam unius speciei (licet cetera audiat); quia illa est pars præcipua, et probabilius pars essentialis Sacrificii. Idem dicendum de communione Sacerdotis, quæ vel pertinet ad Sacrificii naturam vel certe ad substantiale ejusdem complementum. Si vero quis omnia præmitteret, quæ Sacerdotis communionem subsequuntur, est commune cum Suárez³, quod non peccaret mortaliter, licet omiserit etiam omnia, quæ præcedunt Epistolam; cum ad essentiam non pertineant⁴.

¹ Ceterum probabilis est sententia Layman, Navarri, Sa, Soti et aliorum, qui docent præcepto satisfieri, si quis unam v. g. Missam audiat ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusive; alteram vero ab altero a Consecratione usque ad finem. Nam jam audiret quod est de essentia Missæ ab uno Sacerdote. Conveniunt tamen, quod ille, qui duas sic dimidiatas Missas audiret, nullo modo excusari posset a peccato saltem veniali ob quamdam inordinationem. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 510.

² Ex qua parte non videtur quomodo facile possit a gravi excusari, qui in die Palmarum intrat Ecclesiam, postquam *Passio* jam lecta est, etsi Evangelium audiat; nam etsi *Passio* non pertineat ad Sacrificii substantiam, est tamen juxta communem hominum æstimationem pars notabilis liturgiæ Missæ, quæ quidem est in præcepto.

³ Ceterum qui intrat Ecclesiam post Consecrationem ultimæ Missæ, reliqua audire tenetur; nam satis adhuc est probabile (quamvis contrarium sit probabilius) essentiam Sacrificii in sola sumptione consistere; unde qui non potest certo, tenetur saltem probabiliter præceptum implere. — V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. VI, n. 35. — Ferraris, *Biblioth. canonica, juridica*, etc., v^o Missa, art. 16 et 17.

⁴ Hic autem notamus unicam Missam integram sufficere etiam Nativitatis die, cum nullibi aliter inveniatur præscriptum. Est unanimis sententia, ait Bouvier.

Diximus 3. *uti actio sacra*, nempe necessaria est intentio Missam audiendi uti actionem religiosam, ut sic dici possit actus humanus in ordine ad id quod præcipitur: hinc qui ex mera curiositate Sacro interesset, non faceret actum religiosum, neque proinde præceptum impleret. — Cum tamen opus jam sufficienter præstetur, non requiritur intentio explicita, sed sufficit implicita. Intentionem *explicitam* habere dicitur qui intendit audire Sacrum, vel præcise vult satisfacere præcepto Ecclesiæ de Missa audienda: *Implicitam* vero intentionem habent qui templum petunt volentes implere officium Christiani; vel Missæ intersunt generatim tamquam rei sacræ, ad cultum divinum pertinenti.

287. Q. 4. *An requiratur attentio in Missa audienda?*

R. Præter intentionem ex parte voluntatis in Missa audienda requiritur etiam attentio ex parte intellectus ad validitatem. Ecclesia enim præcipit Missæ auditionem tamquam actum, qui pertinet ad cultum divinum; atqui cultus divinus plus exigit certe, quam solam præsentiam physicam et materiale. Unde mortaliter peccare et præcepto non satisfacere dicendi sunt qui per notabile temporis spatium (quod scilicet respondeat parti notabili Missæ, uti esset juxta omnes tertia pars), vel voluntarie dormiunt, vel cum aliis fabulantur, vel penitus distracti imagines, picturas, aliaque templi ornamenta perlustrant; vel sensibus abrepti sunt. Non tamen probabilius qui exstasim patiuntur, quia tunc adest attentio ad Deum perfectior, et libertas in exstasi non amittitur ex D. Thoma¹: sane si in ea libertas animæ amitteretur, nihil meretur homo in exstasi; sed si hoc esset, raptus non esset gratia singularis, ut argumentatur Continuator Tournely (DD).

288. *An (quæres) præcepto satisfaciatur qui Missæ tempore ad Confessionem se præparat, vel illam actu conficit?* — Ad illum quod pertinet, qui Missæ tempore ad Confessionem se præparat, dicendus est per se loquendo sufficienter Missam audire, quia sufficienter adhuc potest piis illis actionibus intendere. — Quoad illum vero, qui eo tempore persolvendæ Confessioni per notabile intervallum incumbit, multi adhuc affirmant dicentes quod per Confessionem honoratur Deus. Nos

¹ 1, 2, q. 115, a. 5, ad 2. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 313.

tamen cum Collet, Lugo aliisque communiter negamus, quia tunc ne præstaretur quidem attentio externa. Aliunde fidelis confitens adesset ut reus, non vero ut offerens Sacrificium cum Sacerdote¹. Excipiunt Lessius et Croix, si agatur de famulis, qui aliter non confiterentur; *tunc enim*, prout ipsi aiunt, *saltem præsumitur, quod Ecclesia consentiat*.

289. Q. 5. *Quænam sunt causæ ab auditione Missæ excusantes?*

R. Regula generalis est, eum non teneri præcepto humano, qui illud non potest implere sine gravi incommodo. Idem est, si adest contrarius ac legitimus usus: dispensationem autem supponimus. Hinc citra dispensationem, ex communi æstimatione, quatuor notantur causæ excusantes: impotentia, charitas, officium et consuetudo.

1. *Impotentia* tum physica, tum spiritualis, tum moralis; Ecclesia enim pia mater non vult filios suos cum gravi ipsorum detrimento obligare. — b) Ex *impotentia physica*, excusantur qui gravi morbo laborant, aut a morbo ipso convalescunt, quando prudenter timent vel grave damnum, vel notabilem moram ad convalescendum, vel gravamen capitis exeundo domo, vel virium lassitudinem. Et si dubitetur, an tale damnum sit satis grave, standum erit iudicio vel medici vel superioris vel Parochi vel Confessarii vel alterius viri prudentis: et etiam proprio, si quis prudenter valeat judicare. Quod si adhuc petito iudicio dubium perduret, tunc valde probabile est piam matrem Ecclesiam in tali casu non obligare, ut dicunt Croix, Gobat, Lugo, Salmanticenses, etc. Et in tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem, tanto magis, quia jam possidebat morbus; — c) excusantur ex *impotentia spirituali* excommunicati, interdicti, quibus proinde prohibetur Sacris interesse. Hi tamen si facile possunt, probabilius tenentur sub gravi curare, ut absolvantur; nam qui ad legem tenentur, tenentur et ad removendos legis exequendæ obices, cum commode possunt, si maneant sub ejus influxu. Sane qui tenetur ad finem, tenetur quoque ad media

¹ Quod probat neque ipsum Sacerdotem, qui Confessionem excipit, Missam audire; quia adesset non uti auditor, sed uti iudex. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 514.

maxime faciliora; — *d*) ex *impotentia morali* excusantur qui timent notabile damnum, si domo exeant in bonis tam honoris, quam vitæ et fortunæ. Hinc probabiliter liberantur qui timent carcerari; item muliones, rhedarii, molitores, si grave damnum subituri sint.

Demum doctrina hæc convenit etiam tum uxori, quæ ex accessu ad Ecclesiam timeret mariti indignationem; tum famulis quorum ministerium est communiter necessarium et omitti non potest sine gravi incommodo dominorum (debent tamen hujusmodi servi procurare, si possunt, ut adsint Sacro cum aliquo incommodo, v. g., auferendo aliquid a somno, citius foras egrediendo); tum demum qui notabiliter distant a templo, habita ratione loci, personæ ac temporis¹.

2. *Charitas*: sic excusatur qui nequit Missam audire, quin deserat infirmum, qui ab illo relictus gravem turbationem patiatur. Et hoc etiamsi adesset alius assistens; sed infirmus putaret non sibi hujus assistentiam sufficere, et alias gravem pateretur tristitiam. — Item excusantur qui aliter non possunt impedire blasphemias, rixas, furta, etc., ut ait Elbel. — Item ii, qui in incendio, exundatione, hostium vastatione, messis deperditione, etc., alios adjuvant. In concursu enim duarum legum, potior vincere debet: at auditio Missæ est de præcepto Ecclesiæ, officium vero charitatis est de præcepto naturæ.

3. *Officium*: sic excusantur *militēs* in custodiis positi, vel si toto fere tempore matutino militaribus exercitiis, etiam

¹ Regulariter (ait S. Alphonsus, *Homo Apost.*, tract. VI, n. 41) putant Suarez, Castropalaus, Filliucius, Salmanticenses, Trullenc, Croix, Mazzota et alii excusare distantiam trium milliariorum, aut iter pedestre unius horæ cum quadrante; et minus si pueret, aut ningeret, aut adesset alia causa excusans. Audiendus etiam Bouvier: *Habenda est ratio personarum, loci, temporis et consuetudinis; spatium enim unius milliarii potest esse nimis molestum respectu nobilis puellæ, et pro nihilo reputatur a forti rusticana. Iter unius leucæ (trium milliariorum) non est grave pro plerisque, dum tempus est serenum et via sicca; est vero incommodum, si gradiendum sit nocte, in nive, in aqua, in cæno, sub pluvia, aut frigore, etc.* — Hæc igitur pensanda, et ex æquo et bona judicanda sunt. Sæpe rationes non absolute sufficiunt, et tamen personas ex bona fide agentes, si non a toto, saltem a tanto, id est a mortali peccato excusant.

sine causa ab impiis ducibus, occupentur; *pastores* gregum, *laborantes* in fusoriis, quando labor ante diem festum incœptus interrumpi nequit; *matres, nutrices* et similes, quæ assistunt infantibus vel pueris, si eos domi relinquere non possint, et in templo quietos et sine aliorum perturbatione continere nequeant¹. Audiatur Ægidius de Coninck: *Omnino consulendum parentibus, ut pueros statim ac rationis usus in iis elucet, assuescant Sacra pie frequentare, etsi nondum ad id obligentur; hoc enim christianam pietatem omnino decet. Quamdiu tamen ita parvi sunt, ut neque res divinas ullo modo apprehendere, neque in templo quieti decenterque contineri possint, præstat eos domi manere: quia alios sæpe graviter turbant, et iis qui ipsos ducunt, impedimento sunt, quominus orare possint.*

4. *Consuetudo*, usus nempe rationalis et sufficienter approbatus. Sic alicubi usu receptum est, ut excusentur viduæ tempore luctus (quod mensem non excedat ex D. Carolo²); et puerperæ per aliquod tempus, at non ultra hebdomadas sex. Illæ tamen personæ, quæ domo jam exeunt, non possunt hisce causis excusari.

290. *Quid (quæres) dicendum de mulieribus non habentibus vestes convenientes?* — Mulieres quæ non habent vestes decentes juxta conditionem suam et statum, vel etiam non habentes famulam vel sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, bene excusantur a Sacro audiendo, si non possint eidem interesse vel summo mane vel in Ecclesia remota, quo populus minime concurrat. Ita docent Bouvier, Elbel, Mazzota, Salmanticenses et Suarez. — Quod etiam communiter dicunt cum Laymano ac Tournely de puella inhoneste prægnante. Ratio est; dum quis in eo statu est, in jure comparatur ei, qui vinculis est alligatus³, qui profecto Sacro non potest interesse.

Alii excusant etiam puellam, si una tantum esset Missa, et in ea proclamationes fiant illius nuptiarum. Sed hoc non potest admitti, nisi iis

¹ Nisi huic providere possint sistendo ad januam ipsius Ecclesiæ, ut aliqui dicunt. Quidquid tamen sit, si id fieri non possit absque Sacerdotis et adstantium perturbatione omnino domi manendum est; at curandum, quoad potest, ut aliæ atque aliæ substituantur mulieres, ne eadem semper cogantur a Missa atque verbo Dei abesse. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 526.

² In Concil. Mediol. 1. — ³ Ex L. eodem causa ff. ex qualib. causis, etc.

in locis, ubi talis est usus; aut nisi forte puella magno rubore suffunderetur, quod in nostra sententia non potest nisi raro evenire.

An (inquires) *jactura lucri notabilis, extraordinarii, repentini et transitorii excuset a sacro audiendo?* — Contra multos multi probabiliter affirmant; et quidem merito, ait Bouvier; alioquin dicendum foret legem Ecclesiæ obligare cum magno incommodo¹.

CAPUT SECUNDUM

DE SECUNDO PRÆCEPTO SEU JEJUNIO ECCLESIASTICO

291. Bellarminus quadruplex jejunium distinguit: aliud *spirituale*, quod est abstinencia a peccatis, et obligat omnes semper et pro semper. Aliud *naturale*, quod est abstinencia a quocumque cibo ac potu (etiam per modum medicinæ), et obligat sanos in Eucharistiæ sumptione. Aliud *morale*, quod est parcimonia in cibo et potu ad temperantiæ regulas. Aliud *ecclesiasticum*, quod certis nempe temporibus ab Ecclesia affixum est sub datis limitationibus obligans: de quo in præsentiarum.

292. Q. 1. *An Ecclesia possit jejunia præscribere?*

R. Affirmative: est contra Lutheranos et Calvinistas; si enim potuit Synagoga, nulla est ratio cur id Ecclesiæ nostræ denegetur: et revera ea potestate semper usa est, et eam agnoverunt Patres atque fideles. Præterea si jejunium sit res bona, et ad fines bonos conducens, poterit præcipi ab Ecclesia; atqui tale est jejunium. — *Res bona est*, cum illud Deus in veteri lege præscripserit, ac Christus in nova exemplo suo commendaverit. *Ad fines bonos conducit*²; nam 1. utile est ad carnem edomandam, subtrahit enim ligna foco. Hinc illud Pauli: *Castigo corpus meum et in servitutem redigo*³; — 2. utile est ad cælestium contemplationem: sic Moses 40 dierum jejunio dignatus est colloquio Dei: sic Daniel jejunio hebdomadarum trium præparatur ad Domini revelationes acci-

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 501; *H. Ap.*, tract. VI, n. 22.

² V. S. Basilius, *Homil. de jejunio*. — ³ I Corinth. ix.

piendas⁴; — 3. utile est ad satisfaciendum Deo et ipsum placandum: unde Joel hortatur peccatores, ut convertantur ad Deum in jejunio et fletu et planctu⁵: et hoc modo Ninivite indicto jejunio, Deum placarunt⁶; — 4. utile est ad impetrandum: sic Sara per jejunium a dæmone liberatur⁴: et sic de ceteris, ut videre est penes Bellarminum.

Ex quo patet hic non agi de jejunio per se sumpto sine relatione ad bonum finem; nam jejunium simpliciter acceptum uti solam significat abstinenciam a cibo et potu, non est nisi res indifferens; potest enim fieri ut quis abstineat a cibo, quia non habet quod manducet. Nos loquimur de abstinencia, quæ assumitur ex proposito ad bonum aliquem finem: quo sensu jejunium et perutile et laudabile tuemur.

Imo jejunium, prout aliquam carnis mortificationem importat, *cadit in communi sub præcepto legis naturæ*, ut ait Angelicus⁵. Cum enim illud mirifice inserviat hominum bono, et Deus jejunio in nobis *vitia comprimat, mentem elevet, virtutem largiatur et præmia*⁶; ideo unusquisque ex naturali ratione tenetur tantum jejunio uti, quantum sibi necessarium est ad prædictos effectus. Hinc merito Ecclesia temperat quidem, at non omnino jejunii legem abrogat, etsi non pauci ejus violatores notentur. Neque ideo excusantur, quia multi sunt contemptores: sed venit potius usurpandum illud Augustini: *Væ flumini humani moris!*

Huc facit illud:

*Dum caro pinguescit, vitæ destructio crescit;
Dum caro marcescit, tentatio prava quiescit.*

293. Jejunia Ecclesiastica nunc generatim usitata reducuntur: 1. ad *Quadragesimam*, quæ est institutionis Apostolicæ ad nos usque transmissa; nam in omnibus sæculis eam observatam videmus⁷; 2. ad *quatuor tempora*, quæ pariter ab

⁴ Exodi xxxiv; et Dan. x. — ² Joel. ii. — ⁵ Jonæ iii. — ⁴ Job. iii.

⁵ 2, 2, q. 447, a. 5. — Ferraris, *Biblioth.*, vº Jejunium.

⁶ *Præf. Quadrag.*

⁷ Testes: Canon. Apostolorum lxxviii; S. Hieronymus *ad Marcellam*; S. Leo M. *Serm. vi de Quadr.*; S. Ignatius *ad Philippenses*; S. Iræneus, *Ep. ad Victorem*; S. Athanasius, *Ep. ad Orthodoxos*, etc. — Unde si quæ hac in re opponitur diversitas, est tantum circa accidentalialia, v. g. quoad

Apostolis initium sumere tradit Eusebius¹. Ideo autem hæc tempora sunt instituta, tum ut pro acceptis beneficiis Deo agamus gratias; tum ut nostra crimina expiemus; tum ut novam gratiam efflagitemus; tum demum ut bonos altaris ministros impetremus; 3. ad *vigilias*. Vigiliæ erant nocturni cœtus, quos primi Christiani in Ecclesia habebant ante solemnem aliquam diem, in quibus et oratione et jejuniis se ad solemnitatem præparabant. Justa de causa sublatis vigiliis², una excepta vigilia Nativitatis Domini, remanserunt jejunia in privilegio quarundam solemnitatum³ (EE).

294. Q. 2. Quosnam obligat jejunium Ecclesiæ, et ad quid obligat?

R. Ad 1 : Generalis jejunii lex lata est ab Ecclesia absque nulla distinctione; ideo omnes obligat baptizatos rationis compotes, nisi speciali aliqua causa, aut præscripta consuetudine eximantur. Imo ita arcta est lex ista, ut qui causam habent, v. g., ætatis, dispensati utique censeantur a parte jejunii, non a toto; adeo ut ipsis permissæ sint plures refectioes, sed non omnes cibi, nempe carnes⁴. Hoc autem præ-

rigorem : sic alicubi non nisi semel post biduum vel triduum sumebatur cibus; sic alicubi etiam, ut apud Græcos, sabbatis non jejunabatur, sed una addebatur hebdomada. Unde non est dubitandum quod jejunium Paschale semper fuerit quadragenarium; non vero paucorum dierum, ut falso omnino nonnulli adstruunt.

¹ Hist., l. V, c. xxiii. — Ferraris, *Biblioth.*, v^o Quatuor tempora.

² Antiquæ vigiliæ aliis noviter inductis locum cessere; sed illæ erant ad pietatem fovendam : hæc ad solatium et peccata insumuntur. Has porro suis temporibus inolescentes graviter insectabatur P. Segneri Junior; sic saltem fit ut tardius mane a lecto surgendo pluribus pietatis operibus valeatur. — V. Muzarelli, *Delle cause dei mali presenti e del timore dei mali futuri, e suoi rimedi*. Venezia, 1836, p. 99 et seq. — Ferraris, *Bibliotheca*, etc., v^o Vigilia. — Franco, *Delle veglie ed amoreggiamenti nelle campagne*, etc.

³ V. Devoti, *Instit. Canon.*, t. II, l. II, tit. vi. — In aliquibus regionibus, uti in Regno Sabaudie, nonnullis suppressis festivitatibus, jejunium indictum fuit tempore Adventus, bis videlicet in hebdomada (Brevi Pii VII, 9 nov. 1814). — De *Adventu et Novendialibus* tunc temporis in usu videndus Benedictus XIV, *Notificazione* xi.

⁴ Si tamen indultum est vescendi carnibus pro unica refectioe, tunc dispensati a jejuniis toties quoties carnibus vesci possunt, ut videre est in fine vol. *Append.*

ceptum obligat sub gravi, cum sit opus virtutis in suo genere grave. Hinc merito damnata est ab Alexandro VII hæc n. 23 propositio : *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subicere præcepto*¹.

R. Ad 2 : Ex præscriptione Ecclesiæ, ex sensu Doctorum atque fidelium jejunii Ecclesiastici præceptum obligat sub gravi : 1. *ad abstinentiam a carnibus*, et quandoque etiam a lacticiis, ceterisque, quæ semen et originem habent a carnibus, uti sunt caseus, lac, ova et similia; 2. *ad unicam refectioem* per vigintiquatuor horarum spatium : quæ quidem est primaria jejunii conditio. Sed admittitur, ex Ecclesiæ indulgentia et legitima consuetudine, vespertina collatiuncula; 3. *ad certum refectiois tempus*. Hæc sequens continet versiculus :

Quid, quoties, quando; tribus his jejunia servas.

295. Opponunt Novatores : *Christus habet : Quod intrat per os, non coinquinat hominem*²; *inutiliter ergo cibi prohibentur. Hinc ipse Dominus ait : Manducate quæ apponuntur vobis*³, *nulla facta ciborum vel dierum distinctione. Et Apostolus : Omne quod in macello venit, manducate*⁴. Imo *abstinentiam a cibis Paulus expresse damnat hisce verbis : In novissimis diebus discedent quidem a fide, prohibentes nubere, et abstinere a cibis quos Deus creavit*⁵. *Ergo res mala est ciborum abstinentia.*

R. ad 1. : Negari haud potest quin id quod intrat per os, aliquo modo coinquinat hominem; alioquin crapula et ebrietas quæ per os intrant non coinquinarent. Igitur Christus loquitur de cibo et potu ut sunt res corporales, quæ de sui natura non possunt animam, quæ spiritualis est, inquinare : quamvis ratione adjunctæ concupiscentiæ aut inobedienciæ utique valeant maculare animam. Voluit nempe Christus superstitionem Judæorum reprehendere, qui existimabant cibos quosdam esse natura sua immundos, ideo eos prohibuisse Deum : cum tamen Deus non eos prohiberit utpote per se immundos, sed ob certam significationem rerum.

Ad 2. : *Manducate quæ apponuntur vobis*, id est cum hospitio vos

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, nn. 104 et seq.; *Homo Apost.*, tract. XII, nn. 2 et seq.

² Matth. xv. — ³ Luc. x. — ⁴ I Corinth. x. — ⁵ I Timoth. iv.

recipiunt ne quærite sumptuosos cibos, sed iis quæ apponuntur, contenti sitis; modo permisos et salutare. Neque enim puta si venenum apponeretur, ac carnes suillas tunc prohibitas, comedi voluit.

Ad 5. : Quidquid in macello venit Paulus comedi voluit, ut fideles liberaret a sollicitudine inquirendi, utrum carnes illæ essent idolis imolatae aut non; de hoc enim erat quæstio.

Ad 4. : Idem Apostolus eos damnat, qui se temperabant a cibis, non jam ut suam concupiscentiam refrænerent; sed quia putabant ipsas carnes de se immundas esse, et earum creatorem non esse Deum, sed diabolus¹.

Art. I. — De abstinentia a carnibus et lacticiniis.

296. Q. 1. An convenienter sit præscripta in Ecclesiæ jejunió abstinentia a carne, ovis et lacticiniis?

R. Affirmative: *Jejunium*, ait S. Thomas, *ab Ecclesia est institutum ad reprimendas concupiscentias carnis;... et ideo illos cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui et in comedendo maxime habent delectationem, et iterum maxime hominem ad veneria provocant. Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra nascentium et respirantium, et quæ ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressibilibus, et ova ex avibus. Quia enim hujusmodi magis conformantur humano corpori, plus delectant, et magis conferunt ad humani corporis nutrimentum*². Hæc autem abstinentia tum a carnibus (sub quibus comprehenditur etiam jusculum carniū), tum ab ovis et lacticiniis, scilicet butyro, lacte, caseo et similibus, antiquitate commendatur. Illius enim meminit inter alios sæculo IV, S. Basilius³, et sæculo VI, S. Gregorius M.⁴.

297. Quorum (quæres) animalium carnes in jejunió prohibentur? — S. Thomas docet in jejunió prohiberi carnes omnium animalium in terra nascentium et respirantium. Alii vero communiter dicunt ea animalia prohiberi, quæ carnes, non pisces usu habentur: ad quod discernendum non leve judicium est attendere, an diu extra aquam vivant. Magis tamen inspicenda est æstimatio communis fide-

¹ V. Secondo Franco, *Risposte popolari alle obbiezioni più comuni contro la religione*.

² 2, 2, q. 147, a. 8. — ³ Hom. de jejunió.

⁴ Relatus can. *denique* 6, d. 4. — Ferraris, *Bibliotheca canon.*, etc., vº Caro.

lium ac peritorum et consuetudo legitima. Hinc cum nutriantur uti pisces, et vix sanguinem habeant et frigidum, communiter non censentur prohibita *locustæ, limacæ, testudines, cammari, cancri, ranæ et conchæ*. Idem dicendum de *lustris, castoribus, fibris*, et aliis quæ piscibus comparantur. Ad aves vero quod attinet, licet aliqua nutriantur in aquis uti *fulices, anates feræ* (canards sauvages) et *corvi marini*; inter carnes tamen adnumerantur. — In dubio autem videndum, an animal sit simile an dissimile iis, quorum esus interdictus est: et an illius carnes humanum corpus validius nutriant. Et si adhuc res nequeat resolvi, ea ad Sedem Apostolicam est deferenda ex Benedicto XIV¹.

298. Q. 2. An dispensati ad carnes adhuc teneantur ad jejunió?

R. Affirmative: dispensati ad carnes adhuc jejunare tenentur. Probatum ex præscriptione Benedicti XIV, Bulla *In suprema*, anno 1741: et clarius Bulla *Libentissime*, anno 1745, cui quidem inserta est Epistola, *Fraternitas* data ad Archiepiscopum Compostellæ. In qua iste Pontifex declaravit hæc quinque sub gravi observanda esse ab iis omnibus, qui jejunii tempore ad carnes edendas obtinuerint dispensationem². — 1. ut adhuc habeantur obstricti lege, quæ unicam in die comestionem præcipit, et epularum vetat permixtionem; — 2. ut nequeant carnibus uti in vespertina refectiuncula; sed eos tantum cibos assumant, et ea mensura, quibus utuntur jejunantes probæ conscientie; — 3. ut horam jejunantibus præscriptam in comestione observent; — 4. ut sciant epulas sibi licitas esse carnes, epulas autem interdictas esse pisces; ideoque non posse et illas et istos in eadem comestione simul assumere et manducare. Pisces tamen iis non prohibentur, qui habent tantum facultatem super ova et lacticinia; — 5. ut præceptum de utroque epularum genere non permiscendo

¹ V. *De Syn.*, l. XI, c. v. — Circa jejunió V. alia Opera hujus doctissimi Pontificis, præter Bullas. De jejunió quatuor temporum agit *Notificazione* iv. — De jejunió quadragesimæ *Notificazione* xv. — De abstinentia a carnibus, ejusque dispensatione *Notificazione* xvi. — De abstinentia ab ovis et lacticiniis, eorumque relaxatione *Notificazione* l.

² Si dispensetur a carnibus universali morbo ingruente v. g. cholera, et currant jejunii dies prohibitum est miscere carnes et pisces, non item in aliis diebus. (S. Penitentiaria.)

intelligatur extendi etiam ad dies dominicos Quadragesimæ, et ad ceteros pro jejunio designatos extra Quadragesimam. Verum hæc non urgent illos, qui Bullæ *Cruciatae* diplomate gaudent¹.

Dispensati ad carnes communissimum est quod possunt comedere etiam carnes non salubres, nempe porcinas et similes, quæ olim prohibebantur expresse; ubi enim non fit restrictio, res late accipienda est². Item dispensati ad carnes, sunt dispensati eo ipso ad ova et lacticinia; quia cui conceditur plus, conceditur etiam minus in eodem genere, ut ait Billuart. Item dispensati ad lacticinia censentur eo ipso dispensati etiam pro ovis, nisi in dispensatione aliud clare exprimitur: hæc enim ex consuetudine æquiparantur.

299. Q. 3. *An abstinentia a carnibus, ovis, lacticiniis graviter obliget?*

R. 1: Ad carnes quod attinet, certum est ex consuetudine et praxi fidelium, atque ex Pontificum decretis illarum abstinentiam obligare sub gravi omnes baptizatos ratione utentes, non solum in omnibus jejuniis; sed qualibet sexta feria et singulis sabbatis³. Excipitur ex privilegio Honorii III (pro iis, qui nec voto, nec regulari observantia jejunio obstricti sunt), Nativitas Domini, si illis diebus contingat.

R. 2: Quoad ova et lacticinia distinguendum est: vel agitur de jejunio in Quadragesima; vel de jejunio extra Quadragesimam.

Si 1, certum est abstinentiam ab ovis et lacticiniis obligare

¹ Est diploma S. Cruciatæ Bulla primitus 1509 a Julio II, ab aliis dein Pontificibus concessa Hispanis ob infidelium expugnationem. Hæc aliis justa de causa applicari solet. Continet autem multa privilegia, indulta et gratias, ideo *Cruciata* dicta est; cum non parum assimiletur iis gratiis, et indulgentiis, quas 1095 Urbanus II concessit militantibus pro recuperatione Terræ Sanctæ. — Hanc fusius exponunt Salmanticenses et Croix. Item Pavone in Op. *La luce fra le tenebre*. Napoli, 1858, *Dissert.* hac de re.

² V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. XII, n. 8. *Op. Mor.*, I. III, n. 1009.

³ Sabbatum in aliquibus regionibus dispensatum est, non certe tamen in Italia nostra: unde evellendus nonnullorum abusus, qui sexta Feria legem servantes, eam Sabbati die floccifaciunt, quasi illud non sit ejusdem gravitatis, ejusdemque Matris præceptum firmum atque solemne. — V. Benedictus XIV, *De Syn. Diac.*, I. XI, c. v; et Epistola Encycl. *Jampridem* 23 jan. 1745.

sub gravi toto quadragesimæ tempore; tum quia ab Alexandro VII proscripita est hæc n. 52 propositio: *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget* (verbum autem *obliget* importat hic gravem obligationem, cum agatur de objecto in se gravi); tum quia id expresse colligitur ex jure canonico¹. Imo quamvis non defuerint docentes, hanc obligationem non esse pro diebus dominicis in Quadragesima, attamen contrarium tenendum; nam in eodem jure absque ulla distinctione præcipitur abstinentia in diebus quadragesimalibus: atqui etiam dies dominici in Quadragesima profecto pertinent ad dies quadragesimales².

Si 2, sententia communis docet, non vetari vesci in unica refectioe lacticinia et ova *de jure communi*; nam id nullibi expresse prohibitum invenitur. Diximus *de juri communi*; quia contingere potest, ut adsit aliqua lex peculiaris vel peculiaris consuetudo pro peculiari Ecclesia ac regione: quo in casu consuetudo illa est observanda sub gravi, cum materia gravis sit.

300. Ad Novariensem Diocesim quod attinet, nulla est extra Quadragesimam talis consuetudo obligans, vel lex: imo in ipsa Quadragesima ibidem alicubi privilegium est, alicubi est consuetudo vescendi ovis et lacticiniis. Sunt tamen nonnulla loca in Diocesi, in quibus, adveniente Quadragesima, usus invaluit, ut hæc consuetudo vescendi (in unica tamen refectioe) ovis et lacticiniis cohonestetur facultate prius petita a proprio superiore, Episcopo vel Parocho, qui semper eam ultro libenterque concedunt. Id porro præstat observari, saltem in signum subdistantiæ. Audiatur hac ipsa de re Episcopus Bouvier: *In Diocesisibus, ubi quotannis Episcopus a prohibitione manducandi ova dispensare solet si ex inadvertentia hanc dispensationem concedere negligeret, fideles manducantes juxta morem consuetum peccati mortalis accusare nollem; tum quia dispensationem præsumere possent; tam quia consuetudo*

¹ D. 4, c. *Denique*. — V. Liguori, *H. Ap.*, tract. XII, n. 5.

² Quod firmatur magis ex Rescripto Benedicti XIV ad Archiepiscopum Compostellæ, ubi etiam diebus dominicis prohibetur promiscuitas epularum. Et id quidem congruentius; hoc enim jejunium cæteris solemnibus est, tum quia observatur ad imitationem Christi; tum quia sic disponitur ad Redemptionis nostræ Mysteria devote recolenda. Ita Angelicus, 2, 2, q. 147, a. 8.